

Класифікація та управління інформаційними ресурсами України

Зміст

Перелік умовних позначень, скорочень і термінів	1
Вступ.....	1
1. Особливості та основи правового режиму інформаційних ресурсів	2
1.1 Поняття і класифікація інформаційних ресурсів	2
1.2 Нормативно-правове забезпечення використання інформаційних ресурсів	7
2. Державна політика в сфері інформаційних ресурсів.....	11
2.1 Державне управління інформаційними ресурсами.....	11
2.2 Створення системи національних інформаційних ресурсів	15
2.3 Інформаційна безпека	20
3. Міжнародний аспект використання інформаційних ресурсів та їх значення для економіки України	24
3.1 Інтеграція України в світовий інформаційний простір.....	24
3.2 Застосування інформаційних ресурсів в економіці	28
Література.....	32

Перелік умовних позначень, скорочень і термінів

БД – бази даних

ЕЦП – електронний цифровий підпис

ІАС – інформаційно-аналітична система

ІБ – інформаційна безпека

ІАС – інтегрована інформаційно-аналітична система

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології

ІР – інформаційні ресурси

ІС – інформаційні системи

ІТ – інформаційні технології

НРІР – Національний реєстр інформаційних ресурсів

НТІ – науково-технічна інформація

СІРО – система інформаційних ресурсів органу державної влади

СНІР – система національних інформаційних ресурсів

Вступ

Одне з визначень суспільства, яке йде на зміну існуючому (поряд з такими, як постіндустріальне, інфраструктурне, глобальне) – інформаційне суспільство. В інформаційному суспільстві інформація починає відігравати роль одного з основних економічних ресурсів, під впливом котрого змінюються форми економічної діяльності, види й типи підприємств та установ, соціальні стосунки; він стає таким же національним ресурсом, як надра, вода, ліси тощо. Збереження, розвиток та раціональне використання цього стратегічного ресурсу майбутнього є завданням величезної ваги для будь-якого суспільства. Зростаюча залежність від наявності інформації, рівня розвитку та ефективності використання засобів її обробки та передачі призвела до виникнення такого поняття як інформаційні ресурси. Потужність і сила сучасних суспільств визначається об'ємом і інтенсивністю використання інформаційних ресурсів, а доступ до них являється важливим фактором соціально-економічного розвитку. Поступово основною цінністю для суспільства і людини

стають інформаційні ресурси. А такі специфічні властивості як можливість багатократного використання, а також набуті ними властивості ресурсів економічних, роблять інформаційні ресурси ефективним фактором економії інших видів ресурсів (матеріальних, фінансових та інших).

ІР відіграють велику роль практично в усіх сферах життєдіяльності нашої держави і суспільства. Адже в процесі своєї діяльності різні організації, установи створюють і використовують ІР. На основі вчасно наданої, достовірної і повної інформації приймаються управлінські рішення, конкурентоспроможність будь-якої організаційної структури на ринку прямо залежить від кількості та якості інформації, якою вона володіє. Без інформаційних ресурсів неможливе існування не тільки науки але й функціонування системи освіти, котра повертає суттєві елементи наукового знання, визнані науковим співтовариством достовірним, окремим індивідуумам. Оскільки певний рівень освіченості необхідний кожній людині, система освіти дає можливість кожній людині стати споживачем ІР, що постачаються цією системою. Тому, на даний момент перед нашою державою стоїть вкрай важливе завдання – удосконалення процесу використання наявних і виробництва нових ІР, розробка дієвих методик управління ІР і забезпечення інформаційної безпеки.

З розвитком інформаційного суспільства в Україні все більше фахівців звертають увагу на вдосконалення формування і використання ІР. З'являються все більше публікацій у цій сфері, на державному рівні розробляються проекти законів щодо вдосконалення державної системи ІР та їх більш ефективного використання. Але безумовно багато питань залишаються невирішеними і якщо розробка теоретичного рівня є більш-менш задовільною, то практична реалізація задекларованих програм залишає бажати кращого.

1. Особливості та основи правового режиму інформаційних ресурсів

1.1 Поняття і класифікація інформаційних ресурсів

На початку третього тисячоліття інформація стає одним із найбільш важливих ресурсів. Зростаюча залежність від наявності інформації, рівня розвитку та ефективності використання засобів її обробки та передачі призвела до виникнення такого принципово нового поняття як інформаційні ресурси, яке є центральним поняттям даної роботи. Тому доцільно привести ряд трактувань та визначень цього терміну.

За тлумачним словником, слово "*ресурси*" походить від французького *ressource* – допоміжні засоби (грошові кошти, цінності, запаси, можливості, джерела прибутків тощо) [19,с.28]. Наявність корисних ресурсів у будь-якій сфері діяльності – це гарантія і застава її стабільності та процвітання.

В ХХ столітті в складі ресурсів виділяли *матеріальні, енергетичні, трудові, фінансові, технологічні*.

Із кінця 70-х років ХХ ст. у наукове і практичне життя стало широко входити шосте поняття: *інформаційні ресурси*. Їх не можна розглядати як різновид інших – вони існують самостійно і мають власні унікальні властивості та велике суспільне значення і впливають на всі суспільні процеси.

За своєю значимістю ІР не тільки не поступаються іншим видам стратегічної сировини, але і відносяться до найбільш важливих ресурсів, що визначає насамперед інтелектуальну, а також економічну, політичну і військову міць їхнього власника. Тобто ресурси (матеріальні, енергетичні, інформаційні) є необхідними елементами

людської діяльності. Вони виробляються, перетворюються, використовуються тощо. Процес перманентний.

Згідно законодавства ІР визначається як "сукупність документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо)" [12,с.72]. ІР науково-технічної інформації – рушійна сила прогресу – законом визначено як "систематизоване зібрання науково-технічної літератури і документації (книги, брошури, періодичні видання, патентна документація, промислові каталоги, конструкторська документація, звітна науково-технічна документація з науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, депоновані рукописи, переклади науково-технічної літератури і документації), зафіксовані на паперових чи інших носіях" [27,с.34].

Визначення ІР як сховищ документованої інформації відображає аспект масиву документів достатньо, але аспект потоку документів – недостатньо.

Деякі вітчизняні та зарубіжні вчені вважають доцільним відносити до складу ІР сучасні ІС, ІТ, а в окремих випадках і персонал, що опрацьовує інформацію.

ІР являє собою симбіоз знань та інформації.

Інформація – це відомості про суб'єкти, об'єкти, явища і процеси.

Згідно законодавства України інформація – відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб [25,с.10].

Знання – сукупність фактів, закономірностей, відносин, евристичних правил, що відбивають рівень знайомства з проблемами деяких предметних галузей.

За європейськими стандартами, *знання* – це комбінація даних (інформації у формі, придатній для автоматизованої обробки її засобами обчислювальної техніки) та інформації, до яких додається точка зору, навички та досвід експерта, що дає вагомий результат, який може бути використано для прийняття рішень. Знання може бути вичерпним та/або вузьким, індивідуальним та/або колективним [8,с.31].

За іншим визначенням *дані* – це результат простого збору визначених фактів; *інформацією* вони стають лише при зв'язуванні у щось корисне, комбінацію хто, що, де і як. У свою чергу знання – це розуміння, як і чому щось відбувається. На жаль, українське законодавство взагалі не визначає поняття "знання".

Найбільш прийнятним варіантом термінологічного визначення ІР є такий: "*Це окремі документи і масиви документів, результати інтелектуальної, творчої та інформаційної діяльності, бази та банки даних, всі види архівів, бібліотеки, музейні фонди та інші, що містять відомості і знання, зафіксовані на відповідних носіях інформації, є об'єктами права власності всіх суб'єктів України і мають споживчу вартість (політичну, економічну, соціокультурну, оборонну, історичну, ринкову, інформаційну тощо)*" [28,с.46].

ІР – це інтелектуальний ресурс, фактор колективної творчості і головні труднощі в розумінні його природи і функцій полягають у розкритті механізму перетворення знань на силу, способів його впливу на матеріальні фактори прогресу. Але сам по собі ІР не рухає системи. Її рушіями виступають матеріальні сили, енергетичні і трудові фактори. ІР немов фермент перетворює ці матеріальні фактори з латентного в активний стан і спрямовує їх у задане русло.

Виділяють сім основних особливостей ІР:

- на відміну від інших видів ресурсів (зокрема матеріальних) ІР практично невичерпний;
- з використанням ІР не зникає, а зберігається і навіть збільшується;

- IP не є самостійним і сам по собі має лише потенційне значення. Тільки поєднуючись з іншими ресурсами – досвідом, працею, кваліфікацією, технікою, енергією, сировиною – він є рушійною силою;
- ефективність застосування IP пов'язана з ефектом повторного виробництва знань. Інформаційна взаємодія дозволяє одержати нові знання ціною менших витрат, порівняно з витратами праці, енергії, часу на його пряме генерування;
- IP є формою безпосереднього включення науки до складу виробничих сил. В індустріальному суспільстві наука виступає опосередкованою і безпосередньою продуктивною силою. Посередником при цьому виступають машини, нові матеріали і препарати. Радикально змінюється характер дії IP: продуктивність праці підвищується не на проценти, а на порядки в 10-100 разів. Здійснюється перехід до тематичних виробничих систем, основою функціонування яких служать IP та інформаційні зв'язки;
- IP виникають в результаті не просто розумової праці, а її творчої частини;
- перетворення знань в IP залежить від можливості їхнього кодування. Існують дві форми IP як відчужуваних знань, що стають повідомленнями: пасивна і активна. Модель – це опис системи, що відображає певну групу її властивостей. Програма і проспект – кінцеві, синтетичні форми існування IP у його життєвому циклі. Модель, алгоритм, програма, проект і особливо бази знань – виступають активними формами IP. Книги, статті, патенти, бази даних є пасивними формами. Певні IP у державі набувають статусу національних.

Національні інформаційні ресурси – це вся належна Україні інформація, включаючи окремі документи і масиви документів, незалежно від змісту, форми, часу і місця їх створення, форми власності, а також кінцеві результати інтелектуальної, творчої діяльності, зафіксовані на будь-яких носіях інформації, доступні для використання особою, суспільством і державою через засоби масової інформації та телекомунікації, архіви, бібліотеки, музеї, фонди, банки даних, публічні виступи, художньо-виконавську діяльність тощо [39,с.67].

Національні IP формуються в результаті діяльності органів державної влади, державних і недержавних підприємств, суспільних, наукових, навчальних і інших організацій. Вони можуть бути державними й недержавними, знаходитися у власності й володінні громадян, органів державної влади, органів міського самоврядування, організацій і суспільних об'єднань.

Наслідки технологічних інновацій прискорили революцію у відтворенні і розповсюдженні IP. На відміну від багатьох галузей матеріального виробництва IP буде відігравати зростаючу роль як в економіці окремих країн, так і в світовій економіці. Ця роль визначається фундаментальними інтеграційними процесами, що відбуваються в людському суспільстві, особливо процесом інформаційної інтеграції людства, що забезпечується бурхливим розвитком міжнаціональної інфраструктури, включаючи комунікаційні мережі і центри накопичення і передачі інформації. Виникнення індустрії IP призвело до радикальної зміни структури робочої сили. В найбільш розвинутих країнах більше половини всіх працюючих зайнято в індустрії IP. Це пояснюється випереджаючим ростом нової галузі в порівнянні з іншими галузями економіки.

Життєдіяльність будь-якого члена суспільства супроводжується потоком інформаційних повідомлень, які фіксуються на папері, фотознімках, в комп'ютерах і

перетворюються на ІР. Частина цих ресурсів є індивідуальною власністю і може бути недоступна для інших людей. Ця частина являється розширенням внутрішніх ІР, що містяться в пам'яті людини [37,с.9].

ІР можна класифікувати за такими ознаками:

- приналежність ресурсу до певної організаційно-технологічної системи (наприклад, бібліотечної мережі, засоби масової інформації, корпоративної системи);
- спосіб виділення об'єктів обліку (твори, документи, видання, БД, інтернет-сторінки, сайти, тощо);
- призначення ресурсу (масова інформація, освіта, бізнес, переписка);
- зміст ресурсу (тематичний, об'єктний, функціональний);
- видовий склад ресурсу (види документів);
- джерело інформації (національне або закордонне, офіційне або неофіційне тощо);
- правовий статус ресурсу (публічні документи, об'єкти інтелектуальної власності, спам, таємні документи, тощо);
- структурний тип ресурсу, що включає: можливість виділення даних від програм та представлення, формати, кодування, інше;
- відкритість ресурсу (відкритий або з обмеженим доступом);
- ступінь структурованості інформації;
- спосіб розповсюдження і носій;
- мова ресурсу.

Крім того ІР мають ряд характеристик. Основними характеристиками продуктивності є:

- пропускна спроможність;
- час відгуку;
- час затримки.

Не менш важливою характеристикою ІР є його вартість. При цьому вартість ІР визначається не тільки (і не стільки) вартістю використаних при його створенні програмних засобів, а і вартістю інформації, яка в нього закладена [20,с.135].

Продуктування ІР є одним з основних завдань інформаційного суспільства. Під продуктуванням ІР звичайно розуміють створення нових видів ІР на основі існуючих даних, інформації, знань.

Для створення ефективних ІР необхідно провести повний і ґрунтовний аналіз даних, інформації та знань, які закладаються у ресурс; визначити взаємозв'язки між ними. Це є основною проблемою при створенні автоматизованих засобів розробки ІР.

Історично першою технологією продуктування ІР є ручна обробка даних, інформації, знань. Зараз все більшого поширення набувають автоматизовані системи продуктування ІР. До них можна віднести засоби автоматизації розробки та наповнення БД, інформаційних колекторів тощо.

Процес продуктування ІР потребує реалізації декількох етапів:

- формалізація;
- визначення параметрів ресурсу;
- інтеграція;
- захист;
- визначення засобів;
- системна інтеграція технології.

На першому етапі вирішується задача формалізації створення того чи іншого ресурсу. ІР повинен дозволяти вирішувати певні задачі (існуючі або потенціальні), а тому має задовольняти ряду вимог. На даному етапі проводиться формальний опис таких вимог, який представляє собою опис на певній мові ресурсу, що розроблюється – від мети створення до засобів реалізації. Для формалізації може бути використана структурована природна мова, умови, характеристики, моделі, правила тощо.

На другому етапі визначаються конкретні параметри необхідного ресурсу. Серед них можуть бути спосіб та порядок доступу, характеристики інформації (даних, знань), що зберігаються, об'ємом даних, структура ресурсу, тощо.

Важливим питанням є інтеграція ІР з іншими ресурсами та з ІС користувача.

Інтеграція ІР може проходити на трьох рівнях:

- рівень файлів;
- рівень операційного середовища;
- рівень інформаційно-телекомунікаційних систем;

Інтеграція ІР може бути досягнута за рахунок визначення єдиних стандартів взаємодії ресурсів. Прикладом такого стандарту може бути клас стандартів *OSI* (Open Systems Interconnection reference model) [1, с.37].

Дуже важливою на сьогодні є задача забезпечення захисту ІР, тому що у інформаційному суспільстві знання, інформація, дані стають найбільшою цінністю. Все це призводить до необхідності урахування питань безпеки при розробці ресурсу на абонентському, каналному і мережевих рівнях.

Для цього використовуються організаційні і технічні методи та засоби захисту. На абонентському рівні застосовуються системи розмежування та розподілу прав доступу до засобів доступу інформаційно-комунікаційної мережі. На каналному рівні застосовуються методи сегментації та логічної структуризації інформаційних потоків та відповідні технічні засоби, як то мережеві маршрутизатори та мережеві екрани та криптографічні методи за засоби захисту від несанкціонованого доступу. Для забезпечення адекватної цінності ІР захисту інформації пропонується застосування системи управління безпекою організаційної структури, яка об'єднує методи і засоби захисту в єдину систему (Security Manager).

За визначеними на попередніх етапах відомостями обираються засоби створення ІР. Варто визначити, що створення комп'ютеризованої інформаційно-комунікаційної системи не завжди є виправданим. Якщо приймається рішення про доцільність створення саме комп'ютерного ресурсу, то для його створення (або для створення окремих його частин) можливе використання існуючих технологій автоматизації розробки БД, інформаційних сховищ та інформаційних колекторів.

Продуктування ІР являє собою циклічний процес. ІР повинен постійно розвиватися. Після реалізації ресурсу або навіть певної його частини виникають нові задачі, які призводять до необхідності нового циклу вдосконалення. Крім зазначеного порядку роботи можливий і зворотній шлях – повернення на попередній етап продуктування ІР.

При проектуванні ІР необхідно визначити, які засоби обробки інформації він має реалізувати.

Важливою задачею є організація пошуку у ІР. Можна виділити такі методи пошуку:

- повний перебір;

- індексація;
- класифікація;
- тегування [2,с.16].

Кожен з методів має свої переваги і недоліки. В залежності від виду ресурсу доцільно використовувати ті чи інші методи пошуку. Для забезпечення ефективного пошуку засоби пошуку необхідно передбачити ще при проектуванні ІР.

Пошук інформації досить часто організовується ієрархічно, тобто ведеться пошук у результатах попереднього пошуку. У таких випадках пошук буде проводитися швидше, якщо зберігати проміжні результати пошуку. Таким чином можна не починати пошук спочатку. Однак такий підхід складно застосувати у деяких пошукових системах, так як він вимагає додаткових ресурсів. Тому досить часто ієрархічний пошук реалізується простим додаванням нової умови до попередніх (наприклад, у пошуковій системі Google).

Використання індексації, класифікації та тегування вимагає первинної обробки інформації. Така обробка включає аналіз інформації з метою її класифікації. Таким чином неструктуровану інформацію можна певним чином структурувати. Аналіз документів може проводитись за змістом або за діями користувачів. Аналіз за діями користувачів дозволяє з'ясувати, наскільки документ відповідає визначеним для нього ключовим словам чи класам.

Таким чином, можна стверджувати, що для досягнення конкурентоспроможності організаційної структури на ринку їй необхідно розробляти ІР та системи їх обробки. Тому дуже актуальним є питання визначення єдиного універсального підходу, який дозволив би приймати обґрунтовані рішення та обирати оптимальні засоби та методики для продукування ІР. У всіх сформованих до теперішнього часу напрямків теоретичних досліджень ІР по суті досліджуються одні й ті ж проблеми роботи з ІР, однак в кожному напрямку досліджень вибраний певний пласт цих ресурсів. Оскільки інтеграційні процеси домінують на сучасному етапі розвитку цивілізації, створення єдиної теоретичної основи вивчення ІР дозволяє розкрити фундаментальний характер їх формування і використання для забезпечення функціонування і прогресу людства. Аналіз стану ІР країни, вивчення інформаційних потреб різноманітних категорій користувачів указують на значну різноманітність видів ІР по формах представлення інформації, технологіях та організаційних рішеннях щодо їх зберігання та використання. Водночас накопичилася і множина проблем, які у своїй більшості є загальними для всієї сфери формування й використання ІР. Формування системи управління ІР для України на даному етапі її розвитку стає стратегічним напрямком і потребує від органів державної влади вирішення проблем, що виникають із єдиних методологічних позицій.

1.2 Нормативно-правове забезпечення використання інформаційних ресурсів

За роки незалежності в Україні створено практично нову галузь законодавства – інформаційного. Його базовою основою є конституційне право кожного громадянина на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст.34) [25,с.17]. Водночас встановлені і певні обмеження на здійснення цього права, які можуть бути введені тільки законом. Тобто правовий режим інформації може бути встановлено тільки на рівні актів законодавства. Положення Конституції України розвиваються та конкретизуються у понад 200 документах, які встановлюють правові норми в інформаційній сфері і зокрема в управлінні і використанні ІР. Серед них

основними є: Закон України "Про інформацію", "Про національну програму інформатизації" (в якій головною метою зазначено формування системи національних ІР), "Про захист інформації в автоматизованих системах", Закон України "Про науково-технічну інформацію", "Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах", "Про бібліотеки і бібліотечну справу в Україні", "Про електронний документообіг", "Про національний архівний фонд і архівні установи". В 2003 р. було прийнято за основу проект Закону України "Про Концепцію національної інформаційної політики", іншим документом стала "Концепція формування системи національних електронних інформаційних ресурсів", котра визначає основні засади і напрями формування, використання та захисту національних ІР, також ухвалено постанову "Про затвердження Положення про Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів". Загалом в цій сфері існує близько 290 постанов Верховної Ради (нормативного змісту), 1160 постанов Кабінету Міністрів, 379 указів Президента, серед яких можна виділити: Указ за № 928/2000 "Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет і забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні", Указ № 891/2001 "Про деякі заходи щодо захисту державних інформаційних ресурсів у мережах передачі даних", існує більш ніж 1100 міжвідомчих і відомчих нормативних актів [13, с.79].

Також діє державна програма "Електронна Україна". Головним завданням програми є сприяння побудові сучасної конкурентоспроможної економіки та підвищення рівня та якості життя населення України шляхом впровадження сучасних і перспективних ІКТ в усі сфери життєдіяльності країни та її населення. Одним із пріоритетів програми є формування в країні системи "Електронний уряд".

Серед завдань ухвалених законопроектом можна виділити – створення системи законодавства, гармонізованої з нормами міжнародного права. Передбачається, що всі законопроекти мають проходити стадію громадських обговорень. Законопроект повернувся і до питання прийняття Інформаційного кодексу, ідея якого вже виникала декілька років тому. У документі вказується, що кодекс має містити розділи з питань електронної торгівлі, правової охорони прав на зміст комп'ютерних програм, удосконалення захисту інтелектуальної власності та авторських прав при розміщенні та використанні творів у мережі Інтернет, про охорону БД, дистанційне навчання, телемедицину тощо.

Експертиза українського інформаційного законодавства, котра неодноразово здійснювалася протягом останніх років свідчить про те, що законодавча та нормативно-правова база функціонування інформаційної сфери є досить розвиненою. Проте, якщо формальний бік справи не викликає значного занепокоєння, то існує нагальна проблема недотримання встановлених норм усіма суб'єктами інформаційних відносин [2, с.17].

Аналіз чинного законодавства підводить до висновку, що поряд з недосконалістю регулятивних функцій правових норм деякі акти свідомо закладають правові механізми, що не враховують необхідності захисту національних інтересів. Так Закон України "Про Національну програму інформатизації" в процесі формування й організації виконання державних, регіональних і місцевих програм і проектів не передбачає їхнього розмежування за режимом доступу до інформації, що в них циркулюватиме". Відповідно до чинного законодавства інформація за режимом доступу поділяється на відкриту та інформацію з обмеженим доступом. Доступ до

відкритої інформації забезпечується у спосіб: систематичної публікації в офіційних друкованих виданнях, поширення у засобах масової інформації, безпосереднього надання зацікавленим громадянам, юридичним особам та державним органам на запит. Обмеження права на одержання відкритої інформації заборонено [12,с.93]. Інформація з обмеженим доступом поділяється на: конфіденційну, таємну інформацію, що не становить державну таємницю і державну таємницю. Чинне законодавство лише фрагментарно встановлює правовий режим такої інформації. Що стосується конфіденційної інформації залишається неврегульованим у правовому і організаційному плані порядок доступу до конфіденційної інформації про особу, що збирається і накопичується державними органами. Також недостатньо розроблені правові норми щодо відповідальності суб'єктів інформаційної діяльності за порушення вимог законодавства з визначенням кримінальних, адміністративних і цивільно-правових санкцій. Є неоднозначними критерії віднесення інформації до категорії конфіденційної. Певні норми законів можуть неоднозначно трактуватися або є незрозумілими за змістом.

Не закріплені в законодавстві і визначальні системоутворюючі поняття: *інформаційний суверенітет* та *національний інформаційний простір*, основою яких є національні ІР; правовий режим інформації і принципи міжнародного інформаційного співробітництва, що регламентують поведінку суб'єктів України при формуванні, поширенні, використанні й захисті ІР у процесі міжнародного інформаційного обміну тощо.

Є нерозвинутим правовий механізм передачі державних ІР для комерційного використання. Відсутні єдині правові норми, які регулюють доступ до державних ІР, регламентують порядок передачі й використання інформації про діяльність органів державної влади, підприємств, організацій у відкритих мережах і відповідають вимогам інформаційної безпеки. Враховуючи, що забезпечення інформаційної безпеки, за Конституцією України, є найважливішою функцією держави (ст.17), а важливою складовою інформаційної безпеки є безпека сфери виготовлення й використання ІР, було б доцільно на рівні законів чітко визначити напрям діяльності усіх державних органів у державному управлінні інформаційною сферою [28,с.40].

Проблеми формування й функціонування національних ІР мають бути виділені в комплекс питань, які потребують першочергової уваги законодавців, у першу чергу, включаючи такі найважливіші його компоненти, як створення умов для розвитку й захисту усіх форм власності на ІР й продукти (включаючи права інтелектуальної власності), правове регулювання створення реальних умов для інформаційного забезпечення громадян, органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств і організацій усіх форм власності, правову основу для створення сприятливих умов для підтримки формування ринку ІР, продуктів і послуг, ряд інших актуальних напрямків.

Потребує законодавчого регулювання здійснення контролю за станом безпеки у комп'ютерних мережах передачі даних України. Внаслідок відсутності належного контролю в цій сфері постійної загрози зазнають автоматизовані банківські системи, викрадається службова інформація, в інформаційному просторі привільно почувають себе хакери, поширюються комп'ютерні віруси та порнопродукція. В Концепції інформаційної безпеки України законотворці недостатньо освітили джерела загрози інформаційній безпеці, що призводить до того, що враховуються не всі фактори, які

впливають на безпеку інформаційної сфери і як результат – недостатній її захист. Потребують більш чіткого визначення об'єкти інформаційної безпеки, що є важливим для реалізації практичних заходів в цій сфері. В цьому аспекті своєчасним і діючим нормативно-правовим документом став Указ Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України" від 31 жовтня в 2001р. "Про рішення щодо вдосконалення державної інформаційної політики і забезпечення інформаційної безпеки України" від 6 грудня в 2001р. № 1193/2001 [25,с.98].

Важливим аспектом забезпечення інформаційної безпеки є координація діяльності органів державної влади, приватного сектору, громадських організацій і окремих громадян. Вагомим кроком для вирішення цього питання став Указ Президента України "Про Міжвідомчу комісію по питанням інформаційної політики і інформаційної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України" від 22 січня 2002 р. № 63/2002, відповідно до якого була створена Міжвідомча комісія на чолі з Секретарем Ради національної безпеки і оборони України [7, с.45].

В 2003 р. введений в дію Закон України "Про електронний цифровий підпис", направлений на вирішення проблеми забезпечення правових умов для використання ЕЦП в процесах обміну електронними даними при дотриманні яких ЕЦП визнається юридично рівнозначним підпису фізичної особи. Але є недостатньою регламентація електронного документообігу, включаючи електронну торгівлю, учасники якої діють на свій страх і ризик.

На сьогоднішній день в Україні відсутнє законодавче регулювання розповсюдження інформації в Інтернет-просторі. У зв'язку з розвитком Інтернету збільшились масштаби порушення прав інтелектуальної власності, це пов'язано також зі складністю контролю за використанням в мережі об'єктів інтелектуальної власності, розповсюдженням електронних бібліотек, діяльність яких не регулюється. В 2001 р. Україна підписала Угоду про співробітництво держав-учасників СНД по боротьбі зі злочинами в сфері комп'ютерної інформації. Для спільних дій по попередженню злочинності була створена Концепція по кіберзлочинності, ухвалена Радою Європи, де викладені міри по боротьбі з високотехнологічними злочинами. Конвенція підтримана 26 європейськими країнами, а також Канадою, Японією і США. Україна, оцінивши позитивне організаційно-методичне значення Конвенції, планує підписати її в 2008 р. Оскільки в мережі Інтернет є відсутнім не тільки українське право, але і міжнародне, а вчені правознавці всього світу стурбовані найшвидшим вирішенням правових проблем в Інтернеті, Україна має нагоду внести свій великий внесок у формування міжнародної політики становлення інформаційного права в міжнародному масштабі [14,с.17].

Нерозвинутість правового регулювання призвела до таких негативних наслідків як: незабезпечення захисту конституційних прав особистості на недоторканість приватного життя, захист честі і гідності (на це вказують масштаби неконтрольованого розповсюдження баз, що містять персональні дані, розповсюдження таких даних через Інтернет і т.д.), відсутній захист інтересів держави і суспільства в сфері використання державних ІР, не визначені принципи віднесення ІР до державних і до національного надбання, не забезпечений безперешкодний доступ до державних ресурсів і порядок їх створення, розвитку і підтримки.

Необхідно розробити нормативно-правові акти, що визначатимуть зокрема: структуру, статус, порядок реєстрації та використання національних ІР, правові засади комерційного використання державних ресурсів, вимоги до змісту національних

ресурсів та обмеження щодо їх використання.

Пріоритетну роль в удосконаленні існуючого законодавства має відігравати комплекс заходів для гармонізації правових норм, відповідно європейським нормам і стандартам, особливо в частині формування, доступу й використання інформації державного сектора [6,с.72].

Всі провідні країни світу сформулювали свою політику і стратегію щодо ІР і інформаційного суспільства. Так, наприклад, стратегія адміністрації США в області інформатизації була визначена ще у вересні 1993 р. офіційним документом, який має назву: "Національна інформаційна інфраструктура: план дій". В липні 1994 р. Комісією європейського Союзу була прийнята програма переходу до інформаційного суспільства під назвою "Європейський шлях в інформаційне співтовариство". Протягом 90-х років аналогічні програми були прийняті в більшості розвинених держав і цілій низці країн, що розвиваються, в тому числі і в Україні.

Отже, ситуаційний підхід до формування інформаційного законодавства призвів до того, відсутня легальна, чітка, ієрархічна єдність законів, що викликає суперечне тлумачення для застосування норм на практиці. У зв'язку з тим, що різні закони та підзаконні акти ухвалювались у різні часи без узгодження понятійного апарату, вони мають терміни, які недостатньо коректні або взагалі не мають чіткого визначення змісту. Велика кількість законів та підзаконних нормативних актів ускладнює їх пошук, аналіз та узгодження. Нові правові акти нерідко не узгоджені концептуально з раніше прийнятими, що призводить до правового хаосу. Національне інформаційне законодавство повинно стати на шлях систематизації через кодифікацію – створення системоутворюючого Кодексу, який повинен розвивати визначені в Конституції України положення інформаційних відносин, у тому числі щодо інформаційної безпеки особи, суспільства, нації, держави. Він повинен враховувати ратифіковані Україною нормативні акти (угоди, конвенції) міжнародного права, легалізувати позитивні звичаї у сфері інформаційних відносин та загальнолюдські цінності, що визнані Організацією Об'єднаних Націй і її статуті, Декларації прав людини та інших загальноприйнятих міждержавних нормативних актах. Нормативно-правове забезпечення формування й функціонування ІР ґрунтується на існуючому законодавстві в сфері інформації й інформатизації, його розвитку в напрямку вирішення проблем, які не мають належної законодавчої підтримки. Однією з першочергових задач держави є забезпечення правової підтримки розвитку ІР органів державної влади. Пріоритетну роль в удосконаленні існуючого законодавства має відігравати комплекс заходів для гармонізації правових норм, відповідно європейським нормам і стандартам, особливо в частині формування, доступу й використання інформації державного сектора.

2. Державна політика в сфері інформаційних ресурсів

2.1. Державне управління інформаційними ресурсами

Враховуючи зростаючу роль ІР у сучасному світі, держава зобов'язана створити умови і механізми для формування, розвитку і ефективного використання ІР у всіх сферах діяльності і, насамперед систему управління національними ІР України.

В процесі формування системи державного управління національними ІР мають бути забезпечені цілісність системи, системність та ієрархічність її будови, стабільність організації та сумісність її зв'язків з навколишнім середовищем, а також враховані об'єктивні характеристики ІР, засобів їх обробки і передачі як об'єктів

управління.

При здійсненні відповідної державної інформаційної політики щодо управління національними ІР створюватимуться засади:

- для реалізації конституційного права громадян "вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію" (ст.34 Конституції України) [25,с.9];
- для вирішення завдань формування національного інформаційного простору, його входження у світовий інформаційний простір, забезпечення інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки;
- формування демократично орієнтованої масової свідомості;
- формування й становлення сфери інформаційних послуг на ринку інформації;
- розширення правового поля регулювання суспільних інформаційних відносин.

Головну мету державної інформаційної політики стосовно національних ІР можна сформулювати як створення необхідних економічних і соціокультурних умов та правових і організаційних механізмів формування, розвитку, використання ІР в усіх сферах життєдіяльності держави.

Відповідно до головної мети державної політики щодо ІР функціями державного управління цією сферою діяльності виступають:

- розробка і прийняття політичних рішень, законодавчих, нормативно-правових актів правового забезпечення системи управління національними ІР та удосконалення правових й організаційних механізмів реалізації правових норм чинного законодавства;
- розробка і реалізація організаційних і нормативно-методичних заходів щодо координації діяльності відомчих і регіональних структур та недержавного сектору в сфері формування й використання ІР;
- розробка і реалізація фінансово-економічних методів регулювання діяльності щодо формування і забезпечення використання ІР;
- забезпечення державної реєстрації ІР, повноти створення первинних і похідних ІР на основі інформації, що створюється у процесі діяльності державних органів, органів місцевого і регіонального самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності;
- забезпечення ефективного використання і захисту ІР у діяльності державних органів, органів місцевого і регіонального самоврядування та державних підприємств, установ, організацій;
- забезпечення захисту громадян, суспільства і держави від хибної, спотвореної та недостовірної інформації;
- здійснення єдиної державної політики наукового забезпечення системи державного управління формуванням, розвитком і використанням національних ІР;
- кадрове забезпечення функціонування системи державного управління національними ІР;
- інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень у сфері управління ІР;
- контроль за встановленим порядком і правилами формування, поширення і використання ІР[27,с.32].

В функціональній структурі організаційно-правової системи державного управління ІР можна виділити кілька рівнів.

Перший рівень – рівень прийняття політичних рішень, законодавчого та нормативно-правового забезпечення державної інформаційної політики щодо управління національними ІР України.

Другий рівень – рівень організаційного, нормативно-методичного забезпечення виконання законодавчих і нормативно-правових актів, координації і контролю за формуванням, поширенням та захистом ІР.

Третій – виконавчий рівень, на якому забезпечується безпосереднє виконання законодавчих і нормативно-правових актів, здійснюється відомчий та територіальний контроль за встановленим порядком і правилами формування, поширення і використання ІР.

Розглянемо функціональне навантаження структурних елементів організаційно-правової системи державного управління ІР.

Верховна Рада України – здійснює законодавче регулювання суспільних відносин, у тому числі в інформаційній сфері; затверджує Державний бюджет України, в якому передбачає кошти на розвиток інформаційної сфери; вирішує питання обов'язковості міжнародних договорів України, у тому числі стосовно міжнародного інформаційного співробітництва.

Профільні Комітети Верховної Ради здійснюють законопроектну роботу і попередньо розглядають питання, віднесені до повноважень Верховної Ради, згідно компетенції кожного профільного Комітету.

Консультаційна рада з питань інформатизації при Верховній Раді розглядає проекти правових актів з питань інформатизації.

Інститут законодавства Верховної Ради України здійснює наукове забезпечення законодавчої діяльності парламенту.

Інформаційне управління апарату Верховної Ради здійснює інформаційне забезпечення поточної роботи керівників парламенту, профільних Комітетів та народних депутатів.

Президент України, відповідно до Конституції є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, дотримання Конституції України, прав і свобод людини й громадянина [12,с.91]. Президент забезпечує національну безпеку і здійснює керівництво в цій сфері діяльності, в тому числі у сфері забезпечення інформаційного суверенітету.

Національний інститут стратегічних досліджень при Адміністрації Президента України здійснює наукове аналітико-прогнозне супроводження діяльності Президента України.

Міжвідомча комісія з питань інформаційної політики та інформаційної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України здійснює аналіз стану і розроблення пропозицій щодо координації діяльності центральних державних органів з питань інформаційної політики та безпеки.

Урядова комісія з питань інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів виконавчої влади розглядає проекти законодавчих, нормативно-правових актів інформаційної сфери та розробляє пропозиції щодо вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів державної виконавчої влади(див. дод. А).

Управління інформаційних технологій Секретаріату Кабінету Міністрів України вживає заходів щодо впровадження інформаційних технологій у діяльність

структурних підрозділів апарату Кабінету Міністрів.

Перший рівень управління ІР є стратегічним. На цьому рівні визначаються національні інтереси та їхня пріоритетність в інформаційній сфері; формуються правові засади для побудови, розвитку СНІР та управління цією системою; формуються основні правові і організаційні засади кадрового, фінансового, матеріально-технічного, інформаційного та інших видів стратегічного забезпечення системи управління національними ІР.

Аналіз стану формування, поширення і використання ІР України, свідчить про наявність невирішених важливих проблем, пов'язаних з дефіцитом послідовності й системності впровадження заходів, спрямованих на удосконалення управління ІР на стратегічному рівні. Залишається актуальною проблема координації правотворчого процесу щодо побудови системи управління ІР [9,с.55].

Таким чином в Україні сформована відомча система управління ІР. Стосовно деяких видів ІР органи виконавчої влади здійснюють міжгалузеві функції організаційного, нормативно-методичного забезпечення, координування і контролю. Зокрема: статистичні ІР – Держкомстат України; формування державного архівного фонду – Державне архівне відомство; сфери нерухомості і державного майна – Фонд державного майна України; сфери фінансування матеріального виробництва, науки та інших видів діяльності – Мінфін України; сфери правової інформації та реєстрації нормативно-правових актів – Мін'юст України; сфери трудових ресурсів та охорони праці – Мінпраці України [24,с.8]. Тобто, починаючи з рівня виконавчої влади, не утворена ієрархічна вертикаль формування, поширення і використання ІР та відсутні деякі елементи функціональної організаційно-правової системи управління й захисту ІР.

У системі центральних органів виконавчої влади утворено і діє Державний комітет інформаційної політики, телебачення і радіомовлення. Було б логічним віднести вирішення наведених задач до компетенції цього державного органу. Однак ознайомлення із функціями комітету дає підстави для висновку, що він здійснює заходи щодо реалізації державної інформаційної політики лише у сфері діяльності засобів масової інформації, телебачення, радіомовлення і видавничої справи.

Разом з тим у державі залишається не сформованою загальнодержавна система управління і захисту ІР, не підпорядковані єдиній меті та завданням державної інформаційної політики, державні органи що входять до цієї структури: Державний комітет зв'язку та інформатизації України, Національна Рада України з питань телебачення і радіомовлення, а також міністерства і відомства, що здійснюють міжгалузеве та відомче управління певними видами ІР.

У нашій країні склалася хибна практика формування організаційної структури державних органів, що здійснюють управління конкретними напрямками інформаційної діяльності – сфері найбільш чутливої й вразливої як для негативних внутрішніх, так і зовнішніх впливів. Спочатку формується організаційна структура органів державної виконавчої влади, а потім робиться спроба раціонально розподілити функції між ними. Фактично ігнорується дія об'єктивної закономірності, відповідно до якої стабільна організація управління системою та окремими напрямками її діяльності може бути досягнута тільки у разі, якщо організаційна структура формується виходячи з функцій державного управління, а не навпаки [33,с.15].

Так, Положення про Державний комітет зв'язку та інформатизації України було

затверджено через півроку після рішень про черговий етап адміністративної реформи.

Важливою проблемою залишається ресурсне забезпечення державної інформаційної політики щодо формування, поширення, використання і захисту ІР України. Головною причиною появи цієї проблеми є невизначеність пріоритетів державної інформаційної політики на вищому рівні державного управління. Державний бюджет України передбачає фінансування розвитку інформаційної сфери лише за окремими статтями витрат (державне телебачення і радіомовлення, інформатизація, частково – забезпечення інформаційної безпеки). Сфера формування ІР та забезпечення інформаційних потреб громадян, суспільства і держави на безприбутковій основі та доходи від комерційного використання державних ІР, а також повністю сфера забезпечення інформаційної безпеки залишаються поза увагою розробників проекту Державного бюджету України і законодавця [34,с.7].

Основою створення системи державного управління ІР є закріплення їх у власності (матеріальній або інтелектуальній), забезпечення захисту права власності суб'єктів України, а також правомірностей щодо володіння, користування та розпорядження ІР, які впливають із права власності на них. Проголошених державою у чинному законодавстві прав власності на ІР недостатньо для гарантування прав держави та формування цивілізованого інформаційного ринку, де основним діючим і регулюючим суб'єктом повинна бути держава [28,с.45]. Для вирішення цих проблем необхідно здійснити комплекс організаційних і правових заходів.

Таким чином, можна зробити висновок що державне управління інформаційною сферою, основу якої становлять ІР України, залишається найбільш неврегульованою сферою державної управлінської діяльності. Управління ІР – це повсякденний і безперервний процес. Будь-які вади у структурі та функціонуванні системи державного управління цими процесами призводять до непоправних збитків суспільству і державі.

У правовому, організаційному та організаційно-технічному плані Україні ще багато треба зробити для створення системи управління національними ІР, надійного захисту каналів державного управління, новітніх технологій, сучасних виробництв, ІР, що забезпечують або забезпечуватимуть провідні позиції країни у світі – всього того, що потребує правового захисту з боку держави. Система державного управління ІР формується та вдосконалюється у процесі становлення держави і вимагає здійснення виваженої державної політики, відповідних практичних кроків. У державі відбувається нелегкий пошук шляхів створення та вдосконалення науково обґрунтованої, економічно доцільної системи управління ІР, дія якої має бути спрямована на те, щоб накопичені суспільством знання працювали передусім на розвиток економіки держави. Державна політика у сфері національних інформаційних ресурсів повинна бути спрямована на забезпечення формування умов виробництва, збереження, поширення і комплексного використання усіх видів ІР, вільного доступу до них із боку громадян і організацій будь-якої форми власності, в остаточному підсумку – на підвищення ефективності діяльності підприємств і організацій, органів державної влади і місцевого самоврядування. Вона повинна враховувати можливості міжнародного співробітництва у сфері інформаційних технологій, продуктів і послуг, реальні можливості вітчизняної інформаційної індустрії.

2.2 Створення системи національних інформаційних ресурсів

Державна політика у сфері національних ІР повинна бути спрямована на

забезпечення формування умов виробництва, збереження, поширення і комплексного використання усіх видів ІР, вільного доступу до них із боку громадян і організацій будь-якої форми власності, в остаточному підсумку – на підвищення ефективності діяльності підприємств і організацій, органів державної влади і місцевого самоврядування. Комплекс заходів для забезпечення розвитку національних ІР доцільно здійснювати шляхом реалізації програми формування системи національних інформаційних ресурсів (СНІР).

Система національних інформаційних ресурсів – розподілене за галузевими, регіональними та іншими ознаками інтегроване інформаційне середовище, що об'єднує існуючі й ті, що створюються ІР в єдиний інформаційний простір, призначений для забезпечення комплексної і об'єктивної оцінки ситуації у всіх сферах громадського життя, у тому числі в сфері державного управління, прогнозування ситуації і прийняття на цій основі управлінських рішень [39,с.19].

Основою організаційного, правового, технологічного, нормативного забезпечення СНІР є створення відповідних умов інформаційного забезпечення органів державної влади, створення узаконених прав доступу громадян до інформації, розроблення єдиної уніфікованої методології формування та використання ІР в межах єдиного національного інформаційного простору сумісного з світовим, формування національних систем БД різних соціальних сфер інтегрованих в міжнародні та національні інформаційні мережі, забезпечення сумісності апаратно-програмних засобів системи ІР з використанням міжнародних стандартів та систем кодування інформації, створення національної системи стандартизації, сертифікації інформаційних технологій, послуг та ліцензування у галузі інформатизації з метою отримання користувачем ІР точної, повнотекстової, вчасно наданої інформації, розроблення єдиного підходу до технічного захисту інформації та порядку проведення робіт.

Процес створення СНІР передбачає такі методологічні аспекти:

- створення моделі формування, видозміни, розповсюдження різних видів ІР у суспільстві;
- розроблення методології оцінювання потреб суспільства в ІР регіонального та глобального масштабу стосовно задач інформатизації, діагностування і прогнозування екстремальних ситуацій у державі;
- розроблення конструктивних методів високих технологій розділення та взаємодії національних, міжнародних, міжнародних ІР.

СНІР має відомчі та міжвідомчі ознаки та охоплює ІР:

- державної статистики, що мають структуру, яка складається з таких рівнів:
 - 1) державний;
 - 2) Автономної Республіки Крим;
 - 3) обласні;
 - 4) міст Києва та Севастополя;
 - 5) районні.

Змістовний інформаційний фонд системи державної статистики містить загальноекономічну, галузеву та регіональну статистичну інформацію, інформацію про організації, установи і підприємства. Фонд статистичної інформації формується на підставі даних різної періодичності;

- архівного фонду (нормативними документами, встановлено порядок Державної

реєстрації документів Національного архівного фонду, порядок віднесення документів фонду до унікальних документальних пам'яток, включення їх до Державного реєстру національного культурного надбання) [1,с.35]. На виконання вимог Закону України в системі національного і галузевих архівних фондів створено підсистему документації, що вміщує відомості, які становлять державну таємницю. Державна реєстрація, зберігання та використання секретних архівних фондів здійснюється в умовах обмежень, встановлених відповідними режимними заходами;

- бібліотечного фонду;
- музейного фонду;
- податкової служби України;
- правоохоронних і силових структур;
- науково-технічної інформації (згідно з рішенням Уряду України, у державі сформовано певну організаційну структуру реєстрації, накопичення й поширення НТІ, яка створюється у процесі виконання науково-дослідницьких і конструкторських робіт). До системи входять Український інститут науково-технічної та економічної інформації, державні науково-технічні бібліотеки та регіональні центри науково-технічної й економічної інформації. Тобто зроблено певний крок для забезпечення формування стратегічного ІР, який повинен відображати науково-технічний потенціал держави;
- ІР матеріального виробництва, соціальної та фінансової сфер та державного майна і нерухомості.

Окремим видом ІР, чинне законодавство визначає "інформацію про особу [6,с.71], яка вміщує персональні дані й таємницю особистого життя.

Важливе місце в загальній СНІР належить ІР органів державної влади і управління, місцевого і регіонального самоврядування.

ІР органів державної влади і управління, місцевого і регіонального самоврядування складаються з ІР:

- для задоволення потреб органів державної влади і управління для прийняття управлінських рішень на всіх рівнях ієрархічної структури;
- про діяльність законодавчої, виконавчої, судової влади, органів місцевого і регіонального самоврядування.

До основних напрямків створення системи ІР відносяться створення ІР органів державної влади та у недержавному секторі економіки, а також розвиток ринку інформаційних послуг.

Основою для формування національних ІР, як системи, можуть бути інформаційно-аналітичні системи (ІАС) органів державної влади. Для цього потрібне вирішення складних організаційно-технічних питань, пов'язаних із забезпеченням скоординованого формування та ведення державних ІР міністерствами та відомствами. Це відноситься, в першу чергу, до тих органів державної влади, що мають у своєму розпорядженні розвинуті територіально-розподілені інфраструктури, орієнтовані на збір інформації по всій території України, її обробку в інтересах центральних та регіональних органів влади, а також усіх організацій та громадян країни.

Суть стратегії формування системи ІР органів державної влади полягає в об'єднанні як існуючих так і тих, що створюються ІР, призначених для забезпечення діяльності органів державної влади, на умовах відповідності якісних характеристик

цих ресурсів визначеним вимогам і включення їх у систему по регламентованій процедурі [31,с.15].

Державні та недержавні ІР мають створити систему їх взаємодії на рівні традиційних інформаційних технологій, пріоритетних носіїв інформації, автоматизованих баз та банків даних. Ця система має бути відкритою для входження до неї новостворених.

Основу інформаційної взаємодії державних структур та органів державної влади становлять інформаційно-комунікаційні системи, які забезпечують інформаційну підтримку у всіх сферах функціонування суспільства. До таких систем необхідно віднести інформаційно-комунікаційну систему спеціального призначення для інформаційного забезпечення Адміністрації Президента України, інформаційно-комунікаційну систему для інформаційного забезпечення Верховної Ради України, Державного комітету з питань захисту інформації, Міністерства оборони України, Міністерства з надзвичайних ситуацій. Інформаційне забезпечення системи ІР телекомунікаційних середовищ повинно враховувати аспекти інтеграції до єдиного інформаційного простору України з метою інформаційної взаємодії фізичних, юридичних осіб, органів державної влади та різних державних структур. Інтеграція ІР має забезпечувати вилучення монополії на представлення інформації безпосередньо Президенту, Уряду України, доступ органів державної влади, перш за все, Президента та Уряду України, до всіх ІР, об'єднання та розвиток незалежних засобів інформації, захист інформації, використання сучасної телекомунікаційної мережі. До основних напрямів інтеграції ІР, раціонально віднести інформаційне забезпечення регіональних органів управління, політичних та громадських організацій, господарських об'єктів, інформаційне забезпечення ситуаційних центрів Президента України, Адміністрації Президента, уряду, Служби безпеки України та їх інформаційно-аналітичних підрозділів, інформаційне забезпечення керівництва міністерств, відомств, рішень, які приймає Президент, уряд, законодавчі органи, органи суду. В основі інтегрованої системи мають знаходитись ІР Державного комітету України зі статистики та інших міністерств і відомств[31,с.15].

Інформаційна взаємодія передбачає систему класифікації ІР за проблемно-орієнтованою інформацією, кодування ІР з метою забезпечення захисту інформації, інформаційну сумісність ресурсів на програмному, технічному, лінгвістичному рівнях, регламентованих стандартами з метою інтеграції до національного, міжнародного інформаційного простору.

Важливою умовою інформаційного забезпечення системи ІР є організація інформаційного обміну на рівні вертикальної та горизонтальної взаємодії. Вертикальна взаємодія ґрунтується на тому, що на всіх рівнях використовується інформація, зареєстрована на місцях, а також інформація, яка міститься в міжгалузевих банках даних. Горизонтальна взаємодія ґрунтується на створенні єдиної методології комплексної реєстрації первинної інформації органами державної влади про різні об'єкти. Механізмом доступу до інформації є інфраструктура мережевих інформаційних послуг.

Інформаційна сумісність в національній системі ІР полягає у використанні організаційного технічного досвіду міжнародних організацій з питань інформатизації, міжнародної інформації для створення системи ІР, забезпеченні можливості доступу юридичних, фізичних осіб України до міжнародних систем зв'язку і телекомунікацій,

забезпеченні участі України в міжнародних програмах, пов'язаних з формування світового інформаційного простору, створенні нових інформаційних технологій та інформатизації напрямків міжнародної співпраці, забезпеченні участі в роботі міжнародних організацій при розробленні документів, пов'язаних з законодавством, правовим та нормативним регулюванням у сфері створення та розвитку ІР, засобів інформаційних технологій, систем телекомунікацій і зв'язку, придбанні ліцензій і створенні сумісних підприємств для розроблення і впровадження засобів новітніх інформаційних технологій [11,с.76].

Що стосується ІР недержавного сектора економіки, то треба зазначити, що в ході становлення ринкових відносин значна частина ІР формуються саме недержавному секторі економіки, в якому вже сьогодні діє множина організацій – професійних виробників інформаційної продукції та організацій, що спеціалізуються на інформаційному обслуговуванні юридичних і фізичних осіб.

Склад основних вимог, які висуваються СНІР до суб'єктів інформаційної діяльності, повинен включати:

- уніфікованість організаційно-технологічних процедур формування ІР – збір інформації з різних джерел, документування, опрацювання й перетворення в електронну форму;
- дотримання загальних принципів і вимог нормативних документів щодо управління функціонуванням і розвитком ІР;
- обов'язковість реєстрації державних ІР у Національному реєстрі ІР (НРІР);
- дотримання вимог нормативних документів щодо формування й використання ІР загального застосування;
- дотримання органами державної влади вимог нормативних документів щодо узгодженості форматів та протоколів міжсистемної взаємодії;
- демонополізація інформаційних служб і структур, що володіють і розпоряджаються ІР, дотримання ринкових принципів їх формування, поширення й використання;
- участь у створенні загальної інфраструктури для адміністрування, координованого розвитку, взаємодії, актуалізації й використання максимально широким континентом користувачів;
- розширення сфери платних інформаційних послуг [28,с.47].

Особливу підтримку з боку держави необхідно надавати тим недержавним структурам, які орієнтовані на інформаційне обслуговування масового користувача. Слід активніше залучати недержавні організації для надання інформаційних послуг на основі державних ІР при наявності відповідних ліцензій і дотримання якості продуктів і послуг.

Економічною й фінансовою основою, що об'єднує суб'єкти державного й недержавного секторів економіки в СНІР є ринок ІР, продуктів і послуг. У цій сфері існує ряд проблем, пов'язаних із необхідністю державного регулювання відносин, які супроводжують процеси використання державних ІР, регламентації їх надходження й подання у Державний реєстр ІР, обов'язковістю надання інформації суб'єктам, мають визначений статус, приватизацію ІР тощо. Необхідно розробити спеціальний блок законів, присвячений як проблемам розвитку ринкових відносин в інформаційному сегменті ринку, так і інформаційних відносин, які відображають ринкові принципи у правових актах, що регулюють розвиток інформаційних процесів в інших

(неінформаційних) галузях.

Організаційне й технологічне ядро інфраструктури СНІР повинні утворювати існуючі і ті, що будуть створюватися:

- інформаційно-аналітичні центри органів державної влади, інші інформаційні служби міністерств і відомств;
- інформаційні служби державних адміністрацій міст і районів;
- інформаційні служби соціальної, індивідуально-побутової і правової сфери;
- служби, що забезпечують управління і координацію створення й функціонування СНІР в цілому й окремих складових [19,с.85].

До складу основних вимог до процесів формування інфраструктури СНІР необхідно включити:

- забезпечення впровадження в існуючу організаційну структуру в процесі її розвитку нових функціональних елементів – координаційних, нормалізаційних, сертифікаційних, ліцензійних. Необхідно встановити порядок взаємодії нових ланок оргструктури з існуючими, проводячи при цьому необхідну реорганізацію останніх;
- включення в організаційну структуру в якості обов'язкових елементів – Національного реєстру й депозитаріїв українських ІР;
- розширення структури регіональних інформаційних і технологічних центрів, як інфраструктурних ланок СНІР на всіх рівнях (включаючи районні) із метою створення максимальних умов для проведення державної політики, організаційної підтримки технологічних процесів, вирішення задачі вирівнювання інформаційного потенціалу по території країни.

Таким чином результати формування СНІР можуть оцінюватися за такими основними факторами: зниження як сукупних витрат, так і витрат кожного споживача ІР на збір, збереження й обробку одних і тих же даних, які використовуються для різних цілей; підвищення ефективності функціонування всіх гілок влади на основі використання всієї сукупності накопичених ІР, більш динамічної організації інформаційної взаємодії при вирішенні складних проблем; подолання відомчих бар'єрів і інформаційної закритості, розвиток ІР у відповідності зі стандартами світового інформаційного співтовариства; перетворення інформації й знань у справжній ресурс соціально-економічного і духовного розвитку, підвищення рівня інформаційної незалежності держави та реальне забезпечення права громадян на вільне одержання й використання інформації. Також очікується зростання обсягів послуг, наданих з використанням національних ресурсів, підвищення півня інформаційної культури та загального освітнього рівня населення, підвищення прозорості та відкритості роботи органів державної влади та ефективності їх діяльності шляхом широкого використання ресурсів.

2.3 Інформаційна безпека

Одна із складових національної безпеки – інформаційна безпека – відіграє важливу роль у забезпеченні життєво важливих інтересів будь-якої держави.

Прийнятий в 1991р. чотирма європейськими країнами (Франція, Німеччина, Великобританія і Нідерланди) документ "Критерії оцінки безпеки інформаційної технології" (ITSEC) розглядають наступні складові частини інформаційної безпеки:

- конфіденційність – захист від несанкціонованого доступу (отримання) інформації;
- цілісність – захист від несанкціонованої зміни або руйнування інформації;

– доступність – захист від несанкціонованого приховування інформації [7,с.10]. Саме ці критерії є сутністю проблеми інформаційної безпеки з чисто інформаційної точки зору.

Проблема інформаційної безпеки постала у 80-х роках, коли виник новий міжнародний економічний порядок. 1 грудня 1999р. ООН прийняла резолюцію "Досягнення у сфері інформатизації і телекомунікації в контексті міжнародної безпеки". Проблему інформаційної безпеки було визначено глобальною.

Дефініцію "інформаційна безпека" (ІБ) в українському законодавстві не можна вважати повністю визначеною. Немає єдиного методологічного підґрунтя, на базі якого можна визначити її сутність, потреби на межі використання.

Найперше визначення ІБ дає Закон України "Про Концепцію Національної програми інформатизації". ІБ є невід'ємною частиною економічної, оборонної та інших складових національної безпеки. Об'єктами ІБ є ІР, канали інформаційного обміну і телекомунікації, механізми забезпечення функціонування телекомунікаційних систем і мереж та інші елементи інформаційної інфраструктури країни [12,с.32].

Систему ІБ конкретизовано через визначення загроз та основних напрямів державної політики. Під загрозами національної безпеки в інформаційній сфері розуміють: прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії, комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб національних інтересів суспільства і держави; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації.

Основним напрямом державної політики з питань національної безпеки в інформаційній сфері визначено: забезпечення інформаційного суверенітету України; удосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери через створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, упровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну; активне залучення засобів масової інформації до боротьби з корупцією, зловживаннями службовим становищем, іншими явищами, які загрожують національній безпеці України, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, місцевого самоврядування у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері й переслідування журналістів за політичні позиції, вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України.

Політика інформаційної безпеки формується на основі інформаційного й технічного обстеження ІС, аналізу інформаційних ризиків і оцінки захищеності інформації, відповідно з вимогами Українських нормативно-управлінських документів, а також рекомендацій міжнародних стандартів в області захисту інформації (наприклад ISO 17799), що є особливо важливим для підприємств, які взаємодіють з іноземними партнерами.

Концепцією національної безпеки України закріплено, що основними загрозами в інформаційній сфері України є: невваженість державної політики, відсутність

необхідної інфраструктури в інформаційній сфері, повільність входження України до світового інформаційного простору, інформаційна експансія з боку інших держав, витік інформації, яка складає державну і іншу передбачену законом таємницю [17,с.23]. Слід відмітити, що законодавство враховує не всі фактори, що впливають на безпеку інформаційної сфери. Із Концепції випливає той факт, що більшість основних загроз ІБ походить від діяльності органів публічної влади України (суб'єктом державної політики, невиваженість якої називається загрозою є безумовно українська держава, цензура як правило, також запроваджується державою і її органами). Таким чином треба розмежовувати безпосередні загрози ІБ та засоби забезпечення цієї безпеки, які спрацьовують лише при виникненні загроз.

Для концепцій ІБ країн СНД головною особливістю є те, що вони будуються не на об'єктно-цільовій базі, а на базі "загроз та інтересів", яка веде до недієздатності самої концепції. Адже такі категорії як "загрози" та "інтереси" є надто аморфними і суб'єктивними для того, щоб їх викладати лаконічною і формалізованою мовою нормативно-правових актів.

Досвід західноєвропейських країн, певні елементи концепції ІБ Росії свідчать, що більш багатообіцяючим з точки зору прогресу є інший елемент ІБ – "позитивний", який охоплює комплекс заходів щодо підвищення рівня самої безпеки. Цей елемент ІБ охоплює значно широкий спектр суспільних відносин.

Основними принципами забезпечення інформаційної безпеки держави є:

- пріоритет прав людини;
- верховенство права;
- пріоритет договірних засобів у вирішенні інформаційних конфліктів;
- адекватність заходів захисту національних інтересів держави в інформаційній сфері реальним та потенційним загрозам;
- громадський контроль за діяльністю органів державної влади, що входять до системи забезпечення ІБ держави;
- додержання балансу інтересів особи, суспільства, держави, їх взаємна відповідальність;
- чітке розмежування повноважень та функцій органів державної влади в системі забезпечення ІБ [10, с. 47].

Успіх у сфері ІБ може принести тільки комплексний підхід, що поєднує заходи чотирьох рівнів:

- законодавчого;
- адміністративного;
- процедурного;
- програмно-технічного.

Законодавчий рівень є найважливішим для забезпечення ІБ. Необхідно всіляко підкреслювати важливість проблеми ІБ; сконцентрувати ресурси на найважливіших напрямках досліджень; скоординувати освітню діяльність; створити і підтримувати негативне відношення до порушників ІБ – все це функції законодавчого рівня.

Українські правові акти в більшості своїй мають обмежувальну дію. У законах не передбачена відповідальність державних органів за порушення ІБ. Потрібно розробити механізми реалізації прав громадян на інформацію загального використання, розробити регламент інформаційного обміну для органів державної влади і управління, методи і засоби оцінки ефективності систем і засобів ІБ і їх сертифікація.

Але самі по собі ліцензування і сертифікація не забезпечують безпеки. Реальність така, що в Україні в забезпеченні ІБ на допомогу держави розраховувати не доводиться.

Головне завдання заходів адміністративного рівня – сформулювати програму робіт в області інформаційної безпеки і забезпечити її виконання через виділення необхідних ресурсів і контроль стану справ.

Основою програми є політика безпеки, що відображає підхід організації до захисту своїх інформаційних активів.

Заходи процедурного рівня орієнтовані на людей (а не на технічні заходи) і підрозділяються на наступні види: управління персоналом; фізичний захист; підтримка працездатності; реагування на порушення режиму безпеки; планування відновлюваних робіт. На цьому рівні застосовані важливі принципи безпеки:

- безперервність у просторі та часі;
- розподіл обов'язків;
- мінімізація привілеїв.

Програмно-технічні заходи спрямовані на контроль комп'ютерного устаткування, програм і даних. Заходи безпеки поділяють на: превентивні, які перешкоджають порушенням ІБ; заходи по виявленню порушень; ті що локалізують, звужують зону дії порушень; заходи по відновленню режиму безпеки. До таких заходів відносяться: тунелювання, екранування, управління, забезпечення відмовостійкості і безпечного відновлення тощо, але ця сфера є досить специфічною і не відноситься до теми даної роботи [17,с.23].

Необхідно відмітити, що порушенню ІБ сприяє безсистемність захисту інформації і слабка координація дій по захисту інформації в загальнодержавному масштабі. На сучасному етапі в Україні немає реальних гарантів ІБ, відсутній комплекс нормативно-правових актів відносно захисту ІР і інформаційної інфраструктури. Невирішеність проблем ІБ призводить до уповільнення процесів становлення в Україні дійсно інформаційного суспільства, створює реальну загрозу інформаційної експансії інших країн. Державна політика забезпечення ІБ повинна бути відкритою і передбачати інформування суспільства про діяльність державних органів і суспільних інститутів у сфері ІБ з урахуванням обмежень, встановлених чинним законодавством України [22,с.267]. Вона має виходити з принципу безумовної правової рівності всіх суб'єктів інформаційних відносин незалежно від їхнього політичного, соціального та економічного статусу, ґрунтування на обов'язковому забезпеченні прав громадян і організацій на вільне створення, пошук, отримання, накопичення, зберігання, перетворення і поширення інформації у будь-який законний спосіб.

Стратегічним має бути пріоритетний розвиток вітчизняних сучасних якісних інформаційних і телекомунікаційних технологій, виробництво технічних і програмних засобів, здатних забезпечити удосконалення національних телекомунікаційних мереж та їх підключення до глобальних інформаційних мереж. Державна політика повинна сприяти розробці та впровадженню новітніх інформаційних технологій, конкуренції, створенню сприятливих умов та економічній підтримці розвитку об'єктів національного інформаційного простору України, захисту прав суб'єктів всіх форм власності на ці об'єкти. Необхідно визначити серед об'єктів національного інформаційного простору України об'єкти стратегічного значення і закріпити це законодавче.

В силу ряду причин політичного і історичного характеру, різниці в рівні розвитку

національних економік і суспільства, національні інтереси держав-членів міжнародного співтовариства можуть не повністю співпадати між собою, що створює об'єктивні передумови до формування кожною державою своїх національних систем забезпечення ІБ. В той же час глобальність процесів інформаційної взаємодії між громадянами різних держав, трансграничність комп'ютерної злочинності роблять необхідним об'єднання зусиль різних держав у боротьбі з тими загрозами, з яких вони не в змозі впоратись самостійно. Це робить необхідним пошук "точок дотику" між державами в області забезпечення ІБ і сумісних заходів по захисту своїх інтересів.

Таким чином проблема ІБ сьогодні є одною з найактуальніших, зважаючи на те, що ми входимо в інформаційне співтовариство. Незважаючи на те, що в державі є безліч не менш нагальних потреб, які потрібно вирішувати вже сьогодні, питання ІБ не можна лишати поза увагою. Необхідно розробляти методологічні, теоретичні і практичні основи цієї безпеки. Адже майже усі взаємовідносини між суб'єктами інформаційного суспільства ґрунтуватимуться на споживанні й обміні інформацією. Є очевидним, що рішення питань ІБ потребує комплексного підходу, включаючи питання удосконалення правового, методичного, науково-технічного і організаційного забезпечення ІБ мереж зв'язку, створення відповідних структур і підготовку кадрів. Зважаючи на інтеграцію України в світовий інформаційний простір є важливим міжнародне співробітництво у галузі ІБ.

3. Міжнародний аспект використання інформаційних ресурсів та їх значення для економіки України

3.1 Інтеграція України в світовий інформаційний простір

Використання інформації як невичерпного ресурсу розвитку разом із сучасними досягненнями в галузі інформаційних та телекомунікаційних технологій поклало початок формуванню глобального інформаційного суспільства, яке несе людству необмежені можливості.

Але разом із можливостями інформатизація несе й нові виклики, зокрема, загрозу цифрового розриву або інформаційної залежності. Зроблений на початку 90-х років ХХ ст. прогноз американських фахівців про те, що країни, які першими ввійдуть до інформаційного суспільства, дістануть величезну перевагу – визначати умови для тих, хто йтиме за ними – сьогодні повністю підтвердився розвитком економік передових в інформаційній галузі країн, маються на увазі США, Скандинавські країни, деякі країни Південно-Східної Азії – Японія, Південна Корея, Сінгапур, де основний чинник зростання національного продукту – модернізація процесів генерування знань і засобів комунікації. За даними Світового банку, капіталовкладення цих країн у нематеріальні активи, що формують національні бази знань, перевищують капіталовкладення в основні фонди. У США фірми щорічно витрачають на закупівлю ліцензій, патентів, методологій, БД, систем програмування, інформаційних систем 32 млрд. доларів, а світові витрати на закупівлю цих нематеріальних виробничих ресурсів перевищують 100 млрд. доларів на рік. 85% сукупних світових інвестицій у науку здійснюють країни-члени Організації Економічного Співробітництва і Розвитку, 11% – Індія, Китай і Бразилія та нові промислово розвинені країни Східної Азії, і лише 4% – решта країн світу, до яких належить і Україна [10,с.22].

Важливою складовою досягнення задекларованої стратегічної мети державної політики України – вступ до Європейського Союзу (ЄС) – є сформоване інформаційне суспільство з високим рівнем інтегрованості в світовий, в тому числі європейський

інформаційний простір. Потужна конкуренція на ринку інформаційних послуг і технологій у поєднанні з низькою конкурентоспроможністю української продукції, ставлять під сумнів перспективи України. За даними соціологічного дослідження Центру Разумкова, 40% громадян України оцінюють рівень інтегрованості України в світовий інформаційний простір як низький, лише 8,5% – як високий.

Надаючи пріоритетну роль інформаційній сфері економіки, стратегія Євросоюзу відзначається своєю відвертою соціальною спрямованістю. На відміну від США, де перевага надається технологічним аспектам інформаційної супермережі, в Європі робиться акцент на соціальному вимірі. Так, саме соціальні складові розвитку стоять на першому плані у дослідженні, підготовленому Європейською Комісією "Робота та життя в інформаційному суспільстві". У цій "зеленій книзі" підкреслюється, що сучасні технологічні трансформації створюють складні соціальні проблеми, що пов'язані зі сферою зайнятості: чи зможуть люди адаптуватися до змін в умовах, коли ІТ руйнують робочі місця? Інша проблема інформаційний розрив між індустріальними та менш розвинутими країнами, молодим та старим поколінням. Також у дослідженні зазначається, що втрата соціальної орієнтації технологічного розвитку загрожує посиленням контролю над особистістю, маніпуляцією масовою та індивідуальною свідомістю з боку тих, хто володіє знаннями, має доступ до інформації.

З позиції визначення знань своєю головною цінністю та маючи на меті інтеграцію усіх прошарків населення в інформаційне суспільство, Єврокомісія розпочала широке обговорення ідей інформаційного суспільства. Форуми ЄС з інформаційного суспільства проводяться з весни 1995р. двічі на рік, у яких беруть участь представники влади, промисловості та культури.

Європейська Комісія підкреслює на значення дискусії про інформаційне суспільство для подальшого розвитку демократії, освіти, суспільної злагоди. Дискусія спрямована і на залучення до участі в ній представників бізнесу. Саме на їх фінансову підтримку розраховано основні програми створення нових інформаційних структур.

Далі наведено аналіз проблем інтеграції України в європейський інформаційний простір, які зумовлені дією внутрішніх і зовнішніх чинників, носять комплексний характер – охоплюють усі сфери життєдіяльності людини, суспільства та держави, а також запропоновано шляхи їх вирішення.

В першу чергу, це неузгодженість термінології, основних положень та принципів національного законодавства з європейським.

Відсутність єдиної національної системи класифікації інформації, недосконалість системи стандартизації та сертифікації. Із 2000 стандартів у галузі ІТ Міжнародної організації стандартизації (ISO), Україною впроваджено близько 100 стандартів, причому переважно тих, що стосуються термінології. В країні дотепер діють колишні стандарти системи ГОСТ, не узгоджені з міжнародним законодавством [18,с.27].

Невідповідність стандартам розвинених країн окремих секторів інформаційного простору України (книговидання, бібліотечний, архівний комплекси), їх подальше скорочення. Кількість періодичних видань та обсяги книгодрукування постійно скорочуються. За визначенням ЮНЕСКО, мінімальна кількість примірників періодичних друкованих видань на одного жителя країни має становити 100, в Україні цей показник не перевищує 60.

Національна система зберігання інформації є застарілою. Бібліотеки та архіви часто знаходяться в непристосованих приміщеннях, що обмежує доступ громадян до

інформації, спричиняє втрату значного масиву інформації, вони недостатньо використовують ІТ; можливості бібліотек в оновленні фондів є недостатніми.

Серед першочергових заходів для утвердження України як повноправного суб'єкта європейського інформаційного простору необхідно здійснити наступні кроки:

- адаптувати чинне законодавство до законодавства ЄС;
- зняти перешкоди на шляху здійснення міжнародного книгообміну – джерела надходжень іноземної літератури до фондів бібліотек;
- розвивати співпрацю з Генеральним Директоратом Європейської Комісії "Інформаційне суспільство", Міждержавною координаційною радою з науково-технічної інформації;
- створити інформаційні центри при посольствах України із залученням спонсорських коштів; організувати систему професійної підготовки з ІТ для державних службовців; створити іномовні ІР про Україну;
- розповсюджувати державні видання за кордоном; поглиблювати співпрацю з українською діаспорою;
- залучати громадські організації, незалежних експертів до обговорення проблем інтеграції України в європейський інформаційний простір.

Впровадження вищезазначених пропозицій сприятиме задоволенню інформаційних потреб громадян, суспільства та держави, активнішому рухові України в європейський інформаційний простір. Водночас, Україна прагнучи стати повноправним членом європейської спільноти повинна забезпечити захист національних інтересів, зберегти власну культурну ідентичність[40,с.23].

Усвідомлення вирішальної ролі ІР державами, що прагнуть інтегруватися у світове інформаційне співтовариство у найближчому майбутньому, стає важливою передумовою здійснення інтеграційних процесів. Становлення інформаційного суспільства супроводжується потужним соціальним замовленням на ринку інформаційних послуг. Створюються всі умови для придбання засобів інформатизації та користування послугами за доступними цінами. Кінцевою метою такої політики повинен стати такий самий попит на засоби інформатизації, який існує на телефонний зв'язок. Нове інформаційне середовище стає природним для людей. Ті, хто вчасно не підготувалися до інтеграції у світовий інформаційний простір, ризикують залишитися на периферії історичного розвитку. В світі утворилася загроза нового поділу країн за ознакою рівня розвитку інформаційної сфери на: "інформаційно багаті" та "інформаційно бідні" [11,с.202].

Маючи багатий людський потенціал, Україна стоїть перед завданням розробки інноваційної політики та стратегії, що сприятимуть ефективному зростанню власного багатого історичного потенціалу. Держава координує всі процеси, які перетворюють основи суспільства. Здебільшого, це стосується зовнішнього напрямку її діяльності. Тут український уряд працює дуже активно. Сьогодні Україна представлена в таких впливових міжнародних організаціях, як Міжнародний Союз електрозв'язку, Європейська конференція Адміністрацій зв'язку, Європейський інститут телекомунікаційних стандартів та Регіональне співтовариство в галузі зв'язку. Досягненням є також підписання Паризького меморандуму взаєморозуміння стосовно розвитку Інформаційного суспільства, за яким високий пріоритет у взаємовідносинах між Європейською Комісією і Україною належить побудові в Україні інформаційного суспільства.

Нові можливості економічного зростання і соціального розвитку, що з'являються внаслідок революційних змін у сфері ІКТ привернули увагу Генеральної Асамблеї ООН, яка у своїй резолюції про проведення Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства (ВСІС), фактично визначила новий виклик усьому світовому суспільству. Два етапи проведення ВСІС – у грудні 2003 р. в Женеві, та в 2005 р. в Тунісі визначили напрям побудови інформаційного суспільства, маючи на меті поліпшення якості життя населення Землі [30,с.29]. Україна брала активну участь у підготовці документів, які прийняв ВСІС: "План дій" та "Декларація принципів". Під час саміту був представлений проект "Національної стратегії розвитку інформаційного суспільства України". Стратегія складається з чотирьох компонентів:

- створення відповідного економічного, а також інституціонального режиму, що сприяє розширенню й ефективному використанню локальних і глобальних знань у всіх секторах економіки, зміцнює розвиток підприємництва і здатний адаптувати і розвивати економічні та соціальні трансформації, породжені революцією знань;
- створення суспільства грамотних, універсальних і творчих індивідів, здатних прийняти виклик довічного навчання;
- побудова динамічної інформаційної структури, а також конкурентного й інноваційного сектору економіки, що стимулює присутність розходження ефективних і конкурентоспроможних інформаційно-комунікаційних послуг і інструментів відкритого доступу. Мається на увазі не тільки високоякісна інформація або комунікаційні технології, але й інші базисні елементи, самодостатнього інформаційного суспільства, наприклад: засоби масової інформації, комп'ютери, а також інші засоби збереження, обробки і використання інформації;
- створення ефектної інноваційної системи, включаючи фірми, наукові і дослідницькі центри, університети, а також інші організації, здатні сприяти розвитку економіки знань, адаптувати дану тенденцію до локальних особливостей, і використовувати її як ресурс для створення нових продуктів, послуг і нових шляхів ведення бізнесу [30,с.27].

Визначальне значення має політика міжнародної співпраці України та її участь у розвитку глобального інформаційного суспільства. Ця співпраця має здійснюватися з метою узгодження стратегій розвитку інформаційного суспільства, сприяння в реалізації універсального підходу до спільних дій, зменшення цифрової та інформаційної нерівності.

Для вирішення зазначених завдань необхідно:

- розширити співпрацю з провідними міжнародними організаціями з розвитку інформаційного суспільства в рамках міжнародних договорів України щодо науково-технічного співробітництва та міжнародної технічної допомоги;
- забезпечити інтеграцію освіти, науки і культури України в глобальний культурний, освітній, науково-технічний інформаційний простір;
- реалізувати в рамках міжнародних договорів України спільні проекти, які забезпечують інтеграцію України в глобальний інформаційний простір;
- сприяти розвитку партнерських відносин між державним і приватним секторами економіки в контексті розбудови інформаційного суспільства відповідно до Декларації тисячоліття Організації Об'єднаних Націй.

Основні засади передбачається реалізувати через такі основні механізми:

- планування соціально-економічного розвитку України з урахуванням потреб розвитку інформаційного суспільства із зазначенням очікуваних результатів такого розвитку; розробка та прийняття відповідних державних програм для забезпечення завдань розвитку інформаційного суспільства в Україні;
- забезпечення громадської дискусії щодо засад формування інформаційного суспільства в Україні з метою доведення до населення прагнень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, приватного сектору економіки, об'єднань громадян щодо розвитку інформаційного суспільства як визначального чинника економічного і суспільного розвитку;
- активна міжнародна співпраця з питань інформаційного суспільства;
- гармонійне поєднання можливостей органів державної влади та органів місцевого самоврядування, приватного сектору економіки;
- фінансування загальнодержавних програм, державних цільових програм з впровадження ІКТ, соціально важливих проектів, таких як забезпечення доступу до ІКТ у сільській місцевості, а також у важкодоступних районах;
- координація розробки та реалізації загальнодержавних програм, державних цільових програм та бізнес-проектів з метою зменшення інвестиційних ризиків, зниження операційних витрат;
- сприяння діяльності спеціалізованих бізнес-інкубаторів, технопарків, технополісів, центрів високих інформаційних технологій та інших інноваційних структур з ІКТ[14,с.18].

Отже, розвиток ІТ, що призвів до вільного потоку інформації, підкріплений інформаційною могутністю, створив таку ситуацію у світі, коли культурна автономія багатьох націй все більше ліквідується під тиском комунікаційних впливів ззовні, головним чином з боку могутніх економік, що контролюють інформаційний ринок. Розподіл ІР між державами є також глобальною проблемою, як і світовий розподіл енергетичних чи продовольчих ресурсів. Поглибленню інформаційної нерівності сприяє практика, що склалася у відносинах між високорозвиненими західними країнами і менш розвиненими в галузі надання допомоги в розвитку національних ІР. Великі капіталовкладення західних корпорацій в інформаційні підприємства країн, що розвиваються поставили ці країни в ще більшу залежність від Заходу. Тому таким важливим є питання подолання цифрового розриву і визначення достойного місця України в світовому інформаційному просторі.

3.2 Застосування інформаційних ресурсів в економіці

На сьогоднішній день основу економіки розвиненої держави починають складати ІР, а саме поняття національних ІР претендує на роль економічної категорії.

Всі провідні держави забезпечують жорсткий захист тих власних ІР, які становлять підґрунтя їхнього економічного і науково-технологічного лідерства у сучасному мінливому світі, та вживають усіх заходів для отримання певної інформації ззовні. Тому перед Україною передусім постає завдання аналізу наявності та прогресивності ІР, які характеризують названі сегменти інформаційного ринку, та формування відповідної бази даних. Основу економічних ІР становлять друковані та електронні публікації і документи (статті, тези конференцій, книжкові публікації, стандарти, статистичні звіти, дисертації, що розміщені в ретро та сучасних базах даних). Україна за кількістю та складом має неабиякі обсяги економічних ІР: ІР

державної системи статистики, ресурсів органів державної влади та місцевого самоврядування, галузей і сфер економіки. Економічні ІР становлять запасник інформації, наявної або тієї, що створюється, для використання у всіх областях знань і діяльності суспільства і держави.

Результати економічної діяльності зазвичай містяться в базах даних, відтворюючих реальний стан економічного розвитку держави. Зокрема, кожна державна установа, науково-дослідний інститут, інформаційно-обчислювальний центр, підприємство незалежно від розмірів та форми власності, почали створювати необхідні для своєї діяльності бази даних. Такі бази даних вміщують різні обсяги ІР, наявність яких уможливує розвиток діяльності власників баз даних, зокрема для прийняття управлінських рішень й аналізу інформаційної ресурсної бази країни [11, с.62].

Наявність значної ресурсної бази дозволяє бачити та аналізувати стан соціально-економічного розвитку України, оперативно визначати критичні ситуації, розробляти сценарії виходу з кризових ситуацій, координувати взаємодію суб'єктів господарювання. Слід відзначити, що в Україні останнім часом сформована значна кількість баз даних.

Реальністю сьогодні є те, що державна інформаційна політика штучно відірвана від матеріально-енергетичної основи і реального економічного життя суспільства і держави. Наслідком цього є поширення в суспільстві різних квазітеорій інформаційного сектора: "інформаційна економіка – лише як обмін інформацією та знаннями"; необмежена свобода і повна відкритість інформаційної діяльності; інформатизація економічної сфери як засіб лікування всіх економічних і соціальних хвороб; інтеграція у глобальну економіку та світовий інформаційний простір за будь-яку ціну тощо. Все це на інформаційно-теоретичному рівні гальмує осмислення проблем економічного і соціального розвитку, заважає накопиченню в суспільстві певної величини критичної маси, об'єктивної і достовірної соціально важливої інформації, від якої вирішальною мірою залежить вектор розвитку[33, с.21].

Економічна теорія свідчить, що ефективне функціонування сучасної ринкової економіки неможливе без надійного і достовірного інформаційного забезпечення, від якого залежить поведінка суб'єктів економічних відносин, їхня конкурентоспроможність та результативність економічної діяльності.

Самостійне економічне існування для багатьох компаній і установ робить необхідним створення незалежної, якісної системи інформаційного забезпечення. Спочатку підвищується інтерес до законодавчої та внутрішньо-економічної інформації, необхідної для економічної діяльності на внутрішньому ринку, а згодом, особливо при активній діяльності на зовнішньому ринку, з'являється зацікавленість у інших видах інформації: маркетинговій, патентній, науково-технічній, ринковій.

Джерела постачання такої інформації в загальному випадку добре відомі – це періодична література (за передплатою), інформаційні продукти державних установ України, інформаційні продукти інших організацій, інформаційні продукти закордонних установ, ІР Internet, ІР телекомунікаційного доступу, що розповсюджується на засаді комерційних угод. Переваги і недоліки цих джерел більшості користувачів відомі. Але жодне джерело не може претендувати на абсолютну достовірність відомостей, а також охоплювати свою тематичну сферу на 100%. Таким чином надійна система інформаційного забезпечення установи повинна орієнтуватися на кілька джерел різних типів, за винятком випадків, коли мова іде про

офіційну інформацію.

Аналіз стану інформаційної складової економічного розвитку свідчить про безсистемність і хаотичність функціонування інформаційно-економічного середовища України, яке здебільшого наповнюється недостовірною, а в окремих випадках і спотвореною інформацією.

Так, за оцінками експертів, система статистичної звітності не забезпечує отримання достовірної інформації, насамперед, це стосується сфери зовнішньоекономічної діяльності та паливно-енергетичного комплексу. Різні дані (за однаковими позиціями) щодо зовнішньої торгівлі оприлюднюють Державний комітет статистики України і Державна митна служба, а оцінки показників зовнішньої торгівлі, зроблені в Україні, значно відрізняються від показників, що наводяться її зарубіжними партнерами[38,с.91].

Суперечна інформація, яка використовується представниками різних політичних сил і економічних шкіл у період щорічних бюджетних дебатів. І тільки в ході виконання бюджету виявляється, що заплановані пропозиції мають значні розбіжності з об'єктивною реальністю.

Отже, відсутність належного інформаційного забезпечення унеможливорює стратегічне і тактичне планування господарської діяльності суб'єктами економічної діяльності і створює умови для недобросовісної конкуренції та постійного порушення прав споживачів.

Реальністю є також штучна закритість інформаційно-економічних потоків, що циркулюють в Україні. У зв'язку з відсутністю ефективних механізмів державного регулювання рівних можливостей доступу до загальнодоступної (відкритої) економічної інформації багато суб'єктів господарювання працюють без знання умов ринкового середовища. Фактично галузева і відомча інформація, створена на кошти платників податків, використовується, як правило, у вузьковідомчих інтересах. Перевагу у доступі до неї отримують лише комерційні структури, утворені при багатьох державних органах, котрі безкоштовно користуються централізовано зібраною інформацією і самочинно встановлюють ціни на інформаційні послуги. Користувачі, що не мають можливості оплатити ці послуги, змушені користуватися нелегальними каналами отримання необхідної економічної інформації[8,с.69].

Можна навести багато прикладів, що характеризують сучасний інформаційно-економічний простір як фрагментарний, дезінтегрований, і все це є підставою для таких висновків.

Дезінтеграція інформаційно-економічного простору і тривалий інформаційний хаос в економіці створювали передумови для припинення і навіть згорання складних виробничих процесів, невдалої орієнтації національних виробників у конкурентному середовищі сучасного ринку.

Відсутність надійної і достовірної інформації стосовно всіх соціально-економічних складових унеможливорює прогнозування і раціональне планування стратегічного розвитку на далеку перспективу

Країна, яка неспроможна організувати поєднані в загальну інформаційну систему надійні інформаційно-економічні потоки, що дозволяють прогнозувати і планувати складний комплекс економічного і соціального розвитку на основі досягнень науково-технічного прогресу, приречена на втрату економічної самостійності, незалежності, перетворення на сировинний придаток розвинених країн.

Дезінтеграцію інформаційно-економічної складової єдиного інформаційного простору України неможливо перебороти будь-якими одиничними організаційними або технічними заходами. Зумовлено це значним поширенням і глибоким укоріненням дезінтеграційних процесів. Потрібен комплекс взаємоузгоджених і взаємопов'язаних дій, які було б доцільно визначити виваженою державною політикою, адекватною внутрішнім та зовнішнім загрозам[27,с.31].

Для формування розвиненого та ефективно функціонуючого інформаційно-економічного середовища було б доцільним здійснити такий комплекс заходів.

Організувати розробку і впровадження організаційних і правових механізмів очищення інформаційно-економічного середовища від недостовірної і спотвореної інформації. Визначити державні органи, їхні компетенцію і відповідальність за формування достовірної, надійної інформації для своєчасного надання її суб'єктам господарювання України. Забезпечити рівні умови для доступу до загальнодоступної (відкритої) економічної інформації всім суб'єктам економічних відносин, тобто до інформації, яка в розвинених країнах є суспільним надбанням. Доцільно також на законодавчому рівні посилити захист економічних інтересів споживачів, суспільства і держави. Інформаційне законодавство фактично не захищає користувачів інформації від зловживань, пов'язаних з поширенням різного роду недостовірної і спотвореної інформації.

Забезпечити удосконалення системи інформаційного забезпечення суб'єктів економічної діяльності як на традиційній основі, так і шляхом застосування інформаційно-телекомунікаційних систем.

Потребує вирішення і комплекс інформаційно-економічних проблем, а саме: налагодження надійних процедур індексації вартісних пропозицій, грошових потоків, прибутків і витрат на випадок сплеску неконтрольованої інфляції; розробка та впровадження критеріїв оцінки стану економічних об'єктів через неефективність застосування критеріїв рентабельності, які використовуються в стабільній ринковій економіці; розв'язання проблем державного впливу на ринкові відносини, наприклад, в процесі зовнішньої економічної діяльності тощо[10,с.18].

Формування на інформаційно-теоретичному рівні необхідних уявлень про економічний і соціальний розвиток в сучасних умовах є проблематичним без всебічного осмислення процесів глобалізації та інтеграції.

З точки зору інформаційної складової національного інформаційно-економічного середовища, з урахуванням глобальних інтеграційних процесів, напрямками вирішення проблем в цій сфері можуть бути такі:

- підвищення ролі і відповідальності державних інституцій з урахуванням світового досвіду регулювання процесів інформаційно-економічної взаємодії;
- впровадження комплексу правових механізмів регулювання діяльності міжнародних фінансових, економічних та інших організацій в Україні, вдосконалення законодавства щодо обміну технологіями, захисту об'єктів інтелектуальної власності.

Тобто йдеться про формування й удосконалення інформаційно-правової основи інформаційно-економічного середовища України.

Таким чином, можна сказати, що ІР є важливою складовою економічної діяльності будь-якого підприємства, організації, установи і держави в цілому. Будь-який шлях економічного розвитку та практична реалізація будь-якої економічної теорії

без надійного інформаційного забезпечення неможливі. Гострою і актуальною проблемою сьогодення є необхідність розробки концептуальних основ державної інформаційної політики, яка б логічно поєднувала весь комплекс інформаційних складових (галузей, видів інформації) в єдину цільову інформаційну систему, спрямовану на виконання світоорієнтованої, системоутворювальної, прискорювально-прогресотворчої функцій інформації і знань задля економічного і соціального розвитку, підвищення добробуту людини і, врешті-решт, підвищення комунікаційної можливості забезпечення стабільності в суспільстві і державі.

Література

1. Антопольский А.Б. Проблемы учета и регистрации информационных ресурсов [Текст] / А.Б.Антопольский // Проблемы информатизации.– 2008.– №2.– С.33-40.
2. Бакут П.А. Информационные ресурсы – вопросы теории и практики / П.А.Бакут // Научно-техническая информация. Серия "Организация и методика информационной работы.– 2007.– №11.– С.16-23.
3. Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса [Текст]: (Материалы 14-й Международной конференции "Крым 2007"), Алушта 9-17 июня 2007 г.– К.: НПБ Украины, 2007.– 75с.
4. Боднар І.Р. Міжнародна інформація [Текст]: навч. посіб. / І.Р.Боднар.– Львів: Львівська комерційна академія, 2005.– 108с.
5. Браккер М. Культурное наследие: интеграция информационных ресурсов [Текст] / М.Браккер // Мир библиографии.– 2009.– №4.– С.10-17.
6. Войчишин К.С. Створення системи інформаційних ресурсів: стандартизація і сертифікація – основа інформаційної інфраструктури [Текст] / К.С.Войчишин // Інформаційні технології і системи.– 2008.– Т.5, №1-2.– С.69-83.
7. Галатенко В.А. Основы информационной безопасности [Текст] / В.А.Галатенко.– М.: Интернет-ун-т информационных технологий, 2006.– 277с.
8. Громадяни у пошуках інформації: українські реалії [Текст] / Упоряд. С.Г.Підлуська.– К.: Агенство "Україна", 2005.– 180с.
9. Давидова І.О. Управління електронними інформаційними ресурсами: питання методології та організації [Текст] / І.О.Давидова // Вісн. Харк. держ. акад. культури.– 2008.– Вип.10.– С.55-61.
10. Зернецька О.В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини[Текст] / О.В.Зернецька.– К.: Освіта, 2002.– 351с.
11. Иноземцев В.Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы [Текст] / В.Л.Иноземцев.– М.: Логос, 2004.– 304с.
12. Інформаційне законодавство України [Текст]: науково-практичний коментар / За ред. Бондаренко С.В.– К.: Юридична думка, 2009.– 241с.
13. Калюжний Р.А. Інформаційна культура [Текст] / Р.А.Калюжний.– Ірпінь: Національний ун-т ДПС України, 2007.– 254с.
14. Климчук В. Інформаційні технології та тенденції розвитку міжнародної інформації [Текст] / В.Климчук // Вісн. Кн. Палати.– 2006.–№6.– С.15-18.
15. Кормич Б.А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України [Текст]: монографія / Б.А.Кормич.– Одеса: Юридична література, 2007.– 471с.
16. Курас І. Інтеграція інформаційних ресурсів – стратегічний напрям забезпечення інформаційних потреб суспільства [Текст] / І.Курас // Бібліотечний вісник.– 2009.–

№1.– С.2-6.

17. Ленков С.В. Захист національних інформаційних ресурсів в аспекті інформаційної безпеки України [Текст] / С.В.Ленков // Вісн. Східноукр. нац. ун-ту ім. В.Даля.– 2009.– Т.1, №5.– С.21-28.
18. Макаренко Є.А. Міжнародні інформаційні відносини[Текст]: навч. посібник / Є.А.Макаренко.– К.: Наша культура і наука, 2003.–368с.
19. Мастяниця Й.І. Інформаційні ресурси України: проблеми державного регулювання [Текст]: монографія / Й.І.Мастяниця.– К.: НІСД, 2006.–141с.
20. Маслянюк П.П. Інформаційні ресурси та засоби їх створення [Текст] / П.П.Маслянюк // Вісн. Східноукр. нац. ун-ту ім. В.Даля.– 2008.– Т.1, №7.– С.132-140.
21. Маращук А.І. Інформаційні ресурси держави: зміст та проблеми захисту [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.ndcpi.org.ua>. 16.03.2010 р. Загол. з екрану.
22. Марчук Ю. Ескіз технології перетворення інформаційного потенціалу в інформаційний ресурс [Текст] / Ю.Марчук // Вісн. Кн. палати.– 2005.– №1.– С.19-22.
23. Момот А. Аналіз основних напрямків забезпечення інформаційної безпеки [Текст] / А.Момот // Актуальні проблеми міжнародних відносин.– 2008.– Вип.659(Ч.1) №1.– С.265-278.
24. Национальные модели информационного общества [Текст] / Отв.ред. и сост. Е.А.Варганова.– М.: ИКАР, 2005.– 412с.
25. Нестеренко О.В. Єдина державна система електронних інформаційних ресурсів [Текст] / О.В.Нестеренко // Науково-технічна інформація.– 2006.– №4.– С.3-9.
26. Орлов П.І. Інформатизація та інформація: нормативно-правове забезпечення [Текст]: науково-практичний посібник / П.І.Орлов.– Х.: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2007.– 724с.
27. Партико З.В. Теорія масової інформації та комунікації [Текст] / З.В.Партико.– Львів: Афіша, 2008.– 290с.
28. Пархоменко В.Д. Наукові і організаційні проблеми управління інформаційними ресурсами [Текст] / В.Д.Пархоменко // Науково-технічна інформація.– 2007.– №3.– С.31-36.
29. Петров В.В. Національні інформаційні ресурси. Проблеми формування, використання, розвитку і управління [Текст] / В.В.Петров // Реєстрація, зберігання і обробка даних.– 2008.– Т.3, №2.– С.39-50.
30. Рубанець О.М. Інформаційне суспільство: когнітивний креатив постнекласичних досліджень [Текст]: монографія / О.М.Рубанець.– К.: ПАРАПАН, 2006.– 420с.
31. Саркисян Д.Б. Международное сотрудничество по формированию глобального информационного общества [Текст] / Д.Б.Саркисян // Научно-техническая информация. Серия "Организация и методика информационной работы".– 2007.– №9.– С.26-33.
32. Сілкова Г. Інформаційно-аналітичні дослідження в структурі інформаційних ресурсів [Текст] / Г.Сілкова // Вісн. Кн. палати.– 2005.– №2.– С.14-18.
33. Ситник Н.П. Влияние информации на человека [Текст] / Н.П.Ситник // Науч. и техн. библиотеки.– 2004.– №8.– С.81-84.
34. Сенченко О.П. Стратегія побудови та розвитку інформаційного суспільства [Текст]

- / О.П.Сенченко // Перспективи. Серія: філософія ,історія ,соціологія, політологія.– 2008.– №2.– С.8-19.
35. Уэбстер Ф. Теории информационного общества [Текст] / Ф.Уэбстер; пер. с. англ. М.В.Арапова / под ред. И.В.Маныхиной.– М.: Аспект-Пресс, 2004.– 400с.
36. Хромченко Л.Г. Теоретические основы организации информационной деятельности [Текст] / Л.Г.Хромченко, С.М.Панин.– Харьков-Симферополь: МСУ, СВА МСУ, 2004.– 503с.
37. Цаленко М.Ш. Основы теории информационных ресурсов и социальная память [Текст] / М.Ш.Цаленко // Научно-техническая информация. Серия "Организация и методика информационной работы.– 2006.– №12.– С.1-11.
38. Чиж І.С. Україна: шлях до інформаційного суспільства [Текст] / І.С.Чиж.– К.: Либідь, 2005.– 119с.
39. Шпакова О. Политика информационной безопасности в Украине: правовой базис [Текст] / О.Шпакова // Актуальні проблеми міжнародних відносин.– Вип.65(Ч.1), 2008.– С.242-249.
40. Яворський В. Національний реєстр інформаційних ресурсів: черговий абсурд від влади [Електронний ресурс].– Режим доступу:<http://www.helsinki.org.ua>.19.03.2010 р. Загол. з екрану.
41. Яковенко В.Я. Інформаційні ресурси [Текст]: навч. посіб. / В.Я.Яковенко.– Донецьк: Дон Ну, 2005.– 202с.